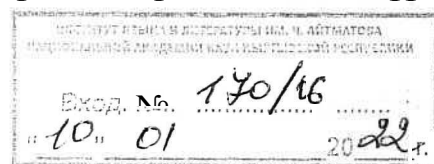

Эралиева Ырыс Сагынбековнанын «Зайыр Мамытбековдун адабий мурасы» («Литературное наследие Зайыра Мамытбекова») аттуу диссертациялык ишине оппоненттик

ПИКИР

Ы.С.Эралиеванын «Литературное наследие Зайыра Мамытбекова» аттуу диссертациясынын актуалдуулугу улуттук адабияттын тарыхын жаңы ой жүгүртүүнүн позициясынан кайра кароо, кайрадан балоо, андагы ар бир чыгармачыл инсандын ордун, ойногон тарыхый ролун, кошкон салымын аныктоо зарылдыгы менен шартталган. Зайыр Мамытбеков кыргыз котормосу, адабий сын, адабият таануу жана фольклористика тармагында өзүнчө из калтырган таланттуу инсан болгондуктан анын калтырып кеткен мурастарын изилдөөгө алуу татыктуу иш деп эсептейбиз. Анын үстүнө бул чыгармачыл илимпоздун эмгектери адабият таануу илиминде биринчи жолу изилденип жатат.

Адегенде иштин структурасы жөнүндө айтсак, диссертация киришүүдөн 4 главадан, 14 параграфтан, корутундудан турат. "Историография литературного процесса, в котором участвовал Зайыр Мамытбеков" аттуу биринчи главада Манастаануу илиминин кантип башталгандыгы, Манастаануунун пайда болушунда, калыптанышында, өнүгүшүндө кандай окумуштуу инсандар катышкандыгы, ошондой эле адабий сындын, котормо өнөрүнүн жаралуу, өнүгүү процессинде кимдер кандай роль ойноп, кандай салым кошкондугу изилденген. Бул главадан изилдөөнүн авторунун кругозорунун кеңдиги, улуттук адабияттын тарыхы боюнча компетенттүүлүгү жана илимий ой жүгүртүүсүнүн жетилгендиги, кыскача анализ жүргүзө билгендиги жана анализ-синтез методун ыктуу колдонуу менен обзордук жалпы илимий корутундуларды чыгара билүү жөндөмү ачык көрүнөт. Бир сөз менен айтканда, тарыхый-адабий процесстин историографиясынын аргументтүү жана фактылык жактан ынанымдуу жабдылгандыгы, 3.Мамытбековдун ал процесстерге активдүү

катышкандыгынын илимий жактан ишенимдүү тастыкталышы биринчи главанын артыкчылыгы деп эсептейм.

Зайыр Мамытбековдун Манастаанусунун да, котормосунун да, адабий сынын да, адабият таануусун да илимий жактан талдоо, ага баа берүү сыяктуу татаал милдетти жаш изилдөөчүнүн өз мойнуна жүктөшү чоң жоопкерчилик жана оор маселе болгон. Анткени жаш илимпозго котормо, фольклористика, адабий сын, адабият таануу жагына адистик денгээлде болуу керек эле. Ушул татаалдыкты сезип, дисертанттын көп окуп, көп изденгендиги, адабий илимдин ар тармагы боюнча илимий компетенттүүлүккө жетишүүгө умтулгандыгы сезилип турат. Минтип айтып жаткан себебиз, изилдөөчүнүн "Эпос "Манас" сопоставительно-аналитических исследованиях Мамытбекова" деген главасы да өзүнүн илимий жактан салмактуулугу, автордун изилдөөнүн предметин терең билгендиги жагынан өзгөчөлөнүп турат. 3.Мамытбеков "Манас" эпосунун октябрь революциясына чейинки эл оозунан жыйналуу жана изилденүү тарыхына чоң салым кошкон инсан. Дисертант илимпоздун бул тармактагы салымын анын Сайфаддин Аксыкентинин "Тарыхтардын жыйнагы" эмгегин, Ч. Валихановдун, Василий Радловдун жазып алган варианттарын жана алардын улуу эпос боюнча айткан пикирлерин системалуу талдоолор аркылуу ачып берген. Айрыкча, В.Радловдун варианты жөнүндөгү окумуштуунун салыштырма-аналитикалык талдоосуна жасалган илимий анализ аргументтүү жана мазмундуу чыккан. Салыштырма методология айрыкча фольклористикада өзүн актай келген методология. Зайыр Мамытбековдун Радлов жазган алгач вариантты Саякбай Каралаевдин, Сагымбай Орозбаковдун варианттары менен салыштыруусун изилдөөчү туура методология катары аныктап, мунун натыйжасы катары Радловдун вариантынын көркөмдүк жактан жармач экендиги жана фрагментардуулугу тастыкталгандыгын далилдейт. Изилдөөчү Радловдун вариантын көкөлөтүп мактай бербей, анын көркөмдүк жактан жармач жана фрагментардуу экендиги жөнүндөгү чындыкты биринчилерден болуп айткандыгын жана

кемчиликтердин тарыхый себептерин ачып бергендигин илимий жактан ишенимдүү талдаган.

Экинчи главада З.Мамытбековдун орусча жазылган "Отражение жизни и борьбы киргизов в эпосе "Манас" аттуу монографиясы талдалып, анда жоокердик доордун жалпы мүнөзү, эпостун идеялык-эстетикалык маани маңызы, поэтикасы, сюжетти уюштуруунун принциптери, баяндоонун формасы, композициясы, ыр түзүлүшүнүн өзгөчөлүктөрү жана стили, ошондой эле эпостун таанытуучулук жана маданий-тарыхый мааниси терең ачылып берилгендиги диссертант тарабынан илимий жактан ишенимдүү деңгээлде анализделип, Манастаануунун тарыхында аталган эмгектин олуттуулугу тастыкталган. Бул жагынан өзүнүн диссертациясында З.Мамытбековдун Манастаануу илимине кошкон салымын аныктап бергендиги изилдөөчүнүн жетишкендиги.

Изилдөөнүн 3-главасы Алыкул Осмоновдун поэзиясына жана котормолоруна арналган. Бул главада З.Мамытбековдун сынчылык жана адабият таануучулук чеберчилиги, поэтикалык текстти талдай билүү жөндөмү теориялык билиминин тереңдиги аныкталып, мындай сапаттар Алыкул Осмоновдун поэзиясындагы салт жана жаңычылдыкты, романтикалык жана реалисттик дүйнө кабылдоонун айкалышын, лирикалуулукту, философиялуулукту, чагылтуу каражаттарынын түркүн-түстүүлүгүн, акындын кайталангыс талантынын жемиштерин, улуттук поэзияны оригиналдуу табылгалар менен жаңы тепкичке көтөргөндүгүн диссертант ынанымдуу илимий далилдер жана адабият таануучулук ой жүгүртүүлөр, анализ жана синтез, индукция жана дедукция методдору менен көз алдыга ачык-айкын элестеткен. Ошондой эле А.Осмоновдун котормолору жөнүндөгү З.Мамытбековдун талдоолорунун артыкчылыктарын ачып, ошону менен катар окумуштуунун эмгегинин бул маселедеги кемчил жактарын да белгилеген. Зайыр Мамытбеков көп учурда орусча-кыргызча тексттерди салыштырбастан эле "мыкты", "жакшы" деп котормолорду мактап өтүп кеткендигин далилдүү көрсөткөн.

"Переводы русской и восточной классики З.Мамытбековым: эквивалентность и адекватность" аттуу төртүнчү главада орус жана чыгыш классикаларынан окумуштуу-котормочунун котормолору талдалган. Изилдөөчү котормо өнөрүнө чыгармачылык менен карагандыгын, оригиналдагы маанини бериш үчүн кыргыз окурманынын тарыхый чөйрөсүн, дүйнө кабылдоосун эске алуу менен семантикалык-лексикалык эквиваленттерди колдонгондугун, ушунун аркасында котормонун адекваттуулугна жетишкендигин белгилейт. Мындай сапат айрыкча Ершовдун "Конек-Горбунок", Лермонтовдун "Маскарад" драмасынын котормолоруна мүнөздүү экендигин көрсөтөт. Изилдөөчү З.Мамытбековдун котормочулук чеберчилигин негизинен ачып берүү менен анын котормолорундагы кемчиликтерди да орусча-кыргызча тексттерди салыштыруу аркылуу тастыктаган. Диссертанттын бир жакшы сапаты Алыкул Осмоновду карайбы, Манастаанууну карайбы, котормону карайбы, ушунун бардыгын, тагыраак айтканда, Зайыр Мамытбековдун адабий мурастарын тарыхый-адабий процесстин контекстинде карайт.

Диссертация кыргыз улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун илимий-пландык иши менен байланышат. Изилдөөнүн жаңылыгы З.Мамытбековдун адабий мурастарынын кыргыз адабият таануусундагы жана котормо өнөрүндөгү ордун, маанисин, ролун биринчи жолу талап кылынган илимий деңгээлде ишенимдүү аныктап чыккандагында бул илимий иштин практикалык мааниси анын адабияттын тарыхын жаңыча окутуу процессинде колдонула тургандыгында жана филология факультеттеринин окуу китептерин жазууга пайдаланылмак. Диссертациянын негизги мазмуну илимий журналдарга жарыяланган 19 макалада чагылдырылган.

Изилдөөнүн кемчилиги катары Зайыр Мамытбековдун инсан, окумуштуу катары калыптанышында роль ойногон биографиялык жана социалдык-маданий факторлорго көңүл бурулган эмес. Ошондой эле сынчылардын азыркы тобуна келгенде, эмне үчүндүр О.Ибраимов менен

А.Эркебаевдин ысымынан башка эч ким аталбайт. Маселен К.Даутовдун, Л.Үкубаеванын, К.Абакировдун ысымдары изилдөөдө унутулуп калат.

Кыскартып айтканда, Эралиева Ырыс Сагынбековнанын “”Литературное наследие Зайыра Мамытбекова” аттуу диссертациясы өзүнүн илимий-теориялык деңгээли жагынан Кыргыз Республикасынын ЖАГынын кандидаттык диссертацияга койгон талаптарына жооп берет жана изилдөөнүн автору 10.01.01. - кыргыз адабияты адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты илимий даражасын алууга толук татыктуу.

Биринчи оппонент - филология илимдеринин доктору С.О.Байгазиев.

31.12.2021-жыл.

